

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. Каразіна

Економічний факультет

Кафедра економіки та менеджменту

Кваліфікаційна робота бакалавра
на тему: «УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ»

Виконала: здобувач 4 курсу, групи
ЕЛз- 41
Спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми
«Публічне управління та
адміністрування»

_____ Аліна БУРЯК

Керівник кваліфікаційної роботи:
кандидат економічних наук, доцент

_____ Семен НЕСКОРОДСЬ

Рецензент: к.е.н., доцент, професор
кафедри міжнародної економіки і
менеджменту ХНЕУ

_____ Вікторія КОЗУБ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет: економічний

Кафедра: економіки та менеджменту

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень): бакалавр

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма: «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ Г.О.Дорошенко
(підпис) (ініціали, прізвище)

« ____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Буряк Аліна Миколаївна

1. Тема роботи «Управління економічною безпекою»

керівник роботи Нескородєв Семен Миколайович, кандидат економічних наук, доцент

затверджені наказом вищого навчального закладу від “09” квітня 2024 року № 2101-5/787

2. Строк подання студентом роботи «25» травня 2024 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

Сутність економічної безпеки, складові економічної безпеки, загрози економічній безпеці, класифікація загроз економічній безпеці, система управління економічною безпекою, державні органи управління економічною безпекою, методи державного управління національною безпекою, аналіз загроз економічній безпеці України в умовах воєнного стану, рекомендації щодо удосконалення управління економічною безпекою в умовах воєнного стану

4. План роботи

№ з/п	Назва етапів роботи	
1.	Вибір теми і подання заяви на ім'я завідувача кафедри про обрання теми кваліфікаційної роботи	15.02.2024
2.	Формулювання та оформлення завдань кваліфікаційної роботи	22.02.2024
3.	Узгодження з керівником плану кваліфікаційної роботи	28.02.2024
4.	Підготовка першого розділу роботи	15.03.2024
5.	Збір і обробка емпіричних даних та їх узагальнення в другому розділі роботи	31.03.2024
7.	Написання вступу, висновків та рекомендаційного підрозділу кваліфікаційної роботи	15.04.2024
8.	Подання чорнового варіанту всієї кваліфікаційної роботи керівнику	30.04.2024
9.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру економіки та менеджменту	25.05.2024

5. Дата видачі завдання «15» лютого 2023 р.

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Аліна БУРЯК

(прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

Семен НЕСКОРОДСЬ

(прізвище та ініціали)

Гарант освітньої програми

(підпис)

Ганна ЗАДНЄПРОВСЬКА

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	...5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ	...7
1.1. Сутність економічної безпеки	...7
1.2. Складові економічної безпеки	...12
1.3. Класифікація загроз економічній безпеці	...17
РОЗДІЛ 2. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	...26
2.1. Система управління економічною безпекою	...26
2.2. Аналіз загроз економічній безпеці України в умовах воєнного стану	...33
3.3. Рекомендації щодо удосконалення управління економічною безпекою в умовах воєнного стану	...40
ВИСНОВКИ	...48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	...51

ВСТУП

Актуальність обраної теми полягає в тому, що в умовах глобалізації та європейської інтеграції вивчення економічної безпеки стає критично важливим, оскільки воно сприяє зміцненню економічної стійкості та захисту національних інтересів. Особливо значення економічна безпека набуває для країни, що перебуває у воєнному стану, як Україна, в умовах геополітичної напруженості. З огляду на сучасні виклики, такі як військові загрози, агресивна економічна політика, ефективне управління економічною безпекою в Україні має стратегічне значення для забезпечення сталого розвитку країни та мінімізації шкідливих впливів на її економіку.

Мета кваліфікаційної роботи – теоретично дослідити та розробити методи і механізми управління економічною безпекою задля підвищення стабільності та захисту економічних інтересів України в воєнного стану.

Відповідно до мети, було поставлені наступні завдання дослідження:

- розкрити зміст поняття "економічна безпека" та його місце в загальній національній безпеці;
- виявити основні складові економічної безпеки;
- провести класифікацію загроз економічній безпеці відповідно до основних складових економічної безпеки;
- проаналізувати систему управління економічною безпекою.
- дослідити основні загрози економічній безпеці України під час воєнного стану та їх потенційний вплив на складові економічної безпеки;
- розробити рекомендації щодо управління та регулювання загроз економічній безпеці, виявлених відповідно до структури економічної безпеки в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження – система національних економічних інтересів, що піддаються загрозам, а також механізми управління цими інтересами та загрозами.

Предмет дослідження – стратегія, інструменти та методи управління економічною безпекою на рівні держави в умовах сучасних викликів і загроз.

Методи дослідження економічної безпеки держави потребує застосування різноманітних методів, у кваліфікаційній роботі використовувалися такі:

- аналіз статистичних даних розвитку національної економіки (ВВП, інфляція, безробіття, рівень життя, обсяги інвестицій, обсяг експорту та імпорту) для виявлення тенденцій та загроз;
- експертні оцінки й опитування для одержання якісної оцінки економічної ситуації та рівня загроз для економічної безпеки держави;
- методи аналізу ризиків для ідентифікації й оцінки ризиків, пов'язаних із реалізацією та впливом загроз на економічну безпеку.

Наукова новизна полягає у розробці концептуальних рекомендації щодо управління та регулювання загроз економічної безпеці, виявлених відповідно до структури економічної безпеки в умовах воєнного стану. Виявлено, оцінено та узагальнено найбільші загрози економічній безпеці в умовах воєнного стану. Сформовано положення щодо нейтралізації загроз кожній складовій економічної безпеки.

Практична значущість отриманих результатів полягає у наданні практичних рекомендації щодо управління та регулювання найбільш значущих загроз економічній безпеці які виникають в умовах воєнного стану.

Апробація результатів роботи: результати дипломного дослідження були представлені у Міжнародній науковій конференції на тему «Трансформація економічної системи в умовах сьогодення: процеси, стратегії, технології», яка відбулась у дистанційній формі 30- 31 травня 2024 року і були опубліковані в збірнику конференції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

1.1. Сутність економічної безпеки

В Україні проблемами з економічної безпеки та її окремих складових елементів займалися такі вчені як О. Ареф'єва, О. Барановський, І. Бінько, А. Воронкова, З. Варналій, В. Геєць, Я. Жаліло, Г. Задорожний, С. Ілляшенко, Л. Костирко, В. Мунтіян, Є. Олейніков, В. Пономарьов, В. Предборський, О. Терещенко, Л. Шевченко, та інші. Водночас на існуючий момент єдині підходи щодо визначення як основних понять, так і до методів управління економічною безпекою відсутні, які повинні виходити з наявних можливостей держави та рівня розвитку окремих складових.

В економічній науці поки що не існує єдиної точки зору на визначення поняття «економічна безпека». Вперше цей термін «економічна безпека» був застосований президентом США Ф. Рузвельтом в державних програмах виходу з Великої депресії 1933—1937 рр. Ф. Рузвельт розробив відому антикризову програму "Новий курс", яка поступово впроваджувалась протягом декілька років [27, с. 6]. В цієї програмі економічна безпека розглядалась як частина національної безпеки. Вочевидь, що саме в період економічного спаду питання пов'язані з забезпеченням економічної безпеки країни стали найбільш актуальними.

Головними характеристиками економічної безпеки виступає економічна рівновага та стійкість економіки. Цього становища економічної системи вдалося досягти лише за допомогою адміністративних змін. Найголовнішим інструментом врегулювання економічної кризи став саме план соціально-економічного розвитку. Найбільша увага в ньому приділялась саме проблемам укріплення та підвищення економічної безпеки.

З 1944 р. Ф. Рузвельт починає розглядати економічну безпеку у взаємозв'язку з економічними правами людини: добра освіта, гідне житло,

соціальний захист, розумний дохід, контрольована інфляція, високий рівень зайнятості [15, с. 375]. В 1947 р. в США був прийнятий перший в світі закон "Про національну безпеку". В цьому нормативному акті багато уваги приділялось економічній безпеці.

На 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1985 р. була прийнята резолюція про міжнародну економічну безпеку та відбулося офіційно визнання терміна "економічна безпека". На цієї сесії було визначено, що світовому суспільству треба сприяти забезпеченню міжнародної економічної безпеки задля соціально-економічного розвитку та прогресу усіх країн. Вже на 42-й сесії Генасамблеї ООН була прийнята Концепція міжнародної економічної безпеки [27, с.6].

Відокремлення поняття «економічна безпека» відбулося відносно недавно. У науковій літературі на категорію «економічна безпека» представлені різні погляди. Однак, у всіх авторів, суть цієї категорії проявляється в захищеності економіки від внутрішніх та зовнішніх загроз, та можливості розвивати економічну систему. Дослідники цього питання дотримуються думки, що під «економічною безпекою» держави можна розуміти:

- необхідного рівня забезпеченості власними фінансовими та іншими ресурсами;
- сприятливі умови для розвитку економічної системи;
- покращення конкурентоспроможного рівня країни;
- захист від внутрішніх і зовнішніх загроз надважливих економічних інтересів особистості, суспільства та держави.

Ці думки знайшли відображення в визначені цього поняття Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Відповідно до цього документу «економічна безпека» – є такий стан національної економіки, який надає змогу зберегти стійкість від внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечити високу конкурентоспроможність у світовій економіці та надає можливість сталого та збалансованого зростання.

Таблиця 1.1 - Підходи до визначення поняття «економічна безпека»

№	Автор	Визначення поняття «економічна безпека»
1	В. Муртіян [17, с. 23-24]	комплекс заходів, спрямованих на стабільний розвиток національної економіки, який включає протидію зовнішнім та внутрішнім загрозам.
2	Г. Пастернак-Таранушенко [18, с. 140-145]	стан держави, коли вона створює умови для плідного життя населення, розвитку та зростання добробуту в майбутньому.
3	П. Пашко [24, с. 71]	загально національний комплекс заходів, спрямованих на постійний, збалансований та стабільний розвиток економічної системи, що включає до себе механізм протидії зовнішні і внутрішнім загрозам.
4	М. Пендюра [19, с.32]	найважливіша складова цілісної системи національної безпеки та вирішальна умова реалізації національних інтересів.
5	В. Шлемко та І. Бінько [30, с. 12-15]	це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, та здатний задовольнити потреби держави, суспільства, особи, сім'ї.
6	Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України	стан національної економіки, який дає змогу: <ul style="list-style-type: none"> – зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз; – забезпечити конкурентоспроможність у світовій економіці; – характеризує здатність національної економіки до збалансованого та сталого зростання.

Джерело: складено автором на підставі [17, 18, 19,24, 30]

Виходячи з визначення економічної безпеки, випливає, що економічна безпека з одного боку це стан економіки який забезпечую стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз. Тому слід розуміти такі поняття як стійкість, та загрози.

Стійкість характеризується як здатність системи повертатися в стан рівноваги після того, як вона була виведена з нього під впливом зовнішніх чи внутрішніх факторів.

Економічна безпека з іншого боку це здатність протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам. Тому необхідно чітко розуміти що означають поняття "загрози економічної безпеці"

Загрозами економічної безпеки є процеси, явища, фактори, тенденції, що негативно впливають на розвиток національної економічної системи, що утискають економічні інтереси особи, суспільства і держави. Постійний моніторинг та і визначення головних загроз економічній безпеці забезпечує можливість своєчасно розробляти практичні заходи щодо зниження їх негативного впливу, чи їх повної ліквідації. Що дає змогу підтримати стійкість економічної системи на належному рівні.

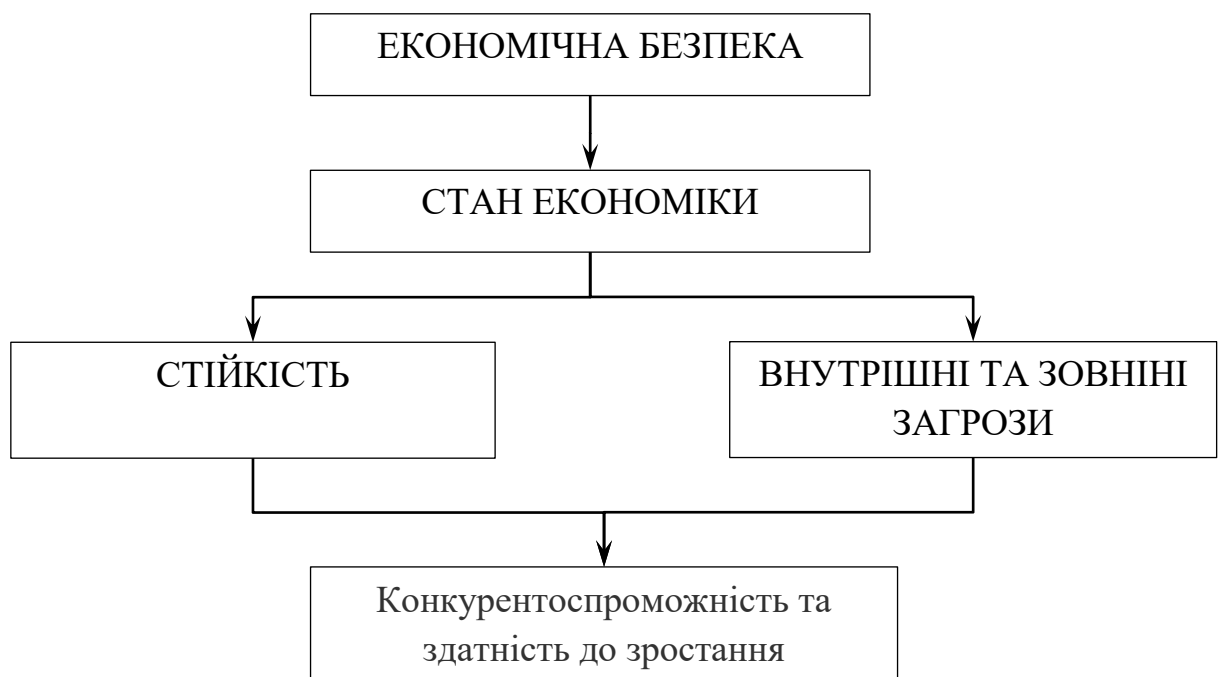

Рисунок 1.1 – Сутність поняття «економічна безпека» (складено автором)

Джерело: складено автором.

В чинному законодавстві нашої країни, а саме в Законі України «Про національну безпеку України» та в Стратегії національної безпеки України визначені основні реальні та потенційні загрози національній безпеці України у тому числі в економічній сфері. Але в цих нормативних документах загрози економічній безпеці розглядаються лише як частина загроз національної безпеки. При цьому реальні та потенційні загрози не систематизовані за окремими складовими економічної безпеки.

Економічна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки що витікає з визначення поняття національна безпека. Як відомо національна безпека – це захищеність життєвих наважливих інтересів як людини і громадянина з одного боку, так і суспільства і держави з іншого, що забезпечує сталий розвиток суспільства.

Економічна безпека є ключовою складовою національної безпеки. На це вказують наступні аспекти, виходячи з визначення національної безпеки.

1. Захищеність життєво важливих інтересів громадян: Економічна безпека забезпечує стабільний доступ до праці, доходу, освіти, охорони здоров'я та інших основних життєвих потреб громадян. Сильна економіка дозволяє забезпечити високий рівень життя і добробут для населення.

2. Захист суспільства: Стабільна економіка сприяє соціальній стабільності, запобігає економічним кризам та соціальним напруженням, що можуть виникнути внаслідок економічних проблем.

3. Стійкий розвиток суспільства: Економічна безпека забезпечує сталий економічний зріст і розвиток, який є важливим для підтримки довгострокових соціальних та економічних цілей країни.

4. Захист державних інтересів: Сильна економіка дозволяє впливати на міжнародні процеси, встановлювати партнерські відносини з іншими країнами та забезпечувати свої стратегічні інтереси в глобальній арені.

Отже, економічна безпека є важливою складовою національної безпеки, оскільки вона прямо впливає на захист життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, та забезпечує сталий розвиток усього суспільства.

1.2. Складові економічної безпеки

Економічна безпека це система, яка містить багато складових. Основними складовими економічної безпеки на наш погляд є: макроекономічна, енергетична, соціальна, фінансова безпеки.

1. макроекономічна безпека - це такий стан економічної системи, який дозволяє досягти збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій;

2. енергетична безпека - це такий стан економічної системи, який дозволяє ефективно використовувати енергетичні ресурси країни, забезпечує наявність на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії в умовах диференційованості, доступності та екологічності енергетичних ресурсів;

3. соціальна безпека - це такий стан економічної системи, який дозволяє державі забезпечити населенню якісний і гідний рівень життя незалежно від віку, статі людини що сприяє розвитку людського капіталу, як найважливішої складової економічного потенціалу;

4. фінансова безпека - це такий стан економічної системи, який дозволяє створити необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни та забезпечити її стійкість до фінансових шоків.

Кожна з цих складових також мають структуру, та складаються з додаткових елементів безпеки.

Так макроекономічна безпека має в своєму складі, наступні складові:

– виробнича безпека - такий стан виробничої системи, який забезпечує ефективне використання виробничих потужностей, їх модернізацію та розширене відтворення, підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки та зростання рівня інноваційності виробництва;

– інвестиційно-інноваційна безпека – це такий стан економічної системи, який сприяє розвитку фундаментальної та прикладної науки, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання високотехнологічного виробництва, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості, а також стимулює інвесторів вкладати кошти в розширення вітчизняного виробництва;

– зовнішньоекономічна безпека – це такий стан економічної системи коли зовнішньоекономічна діяльність відповідає національним економічним інтересам, та мінімізує збитки держави від негативних зовнішніх економічних факторів та створює гарні умови для активній участі у світовому розподілі праці.

Соціальна безпека в свою чергу складається з таких складових:

– демографічна безпека – це захищеність від демографічних загроз ринку праці, суспільства та держави, при якій забезпечується збалансованість демографічних інтересів особистості, суспільства, держави відповідно до прав громадян України згідно з Конституцією;

– продовольча безпека – це такий стан виробництва продуктів харчування в державі, щоб повністю забезпечити потреби в продовольстві належної якості за умови його доступності для кожного члена суспільства.

Фінансова безпека має наступні складові:

– банківська безпека – це такий рівень фінансової стійкості банківської системи, який забезпечує ефективне функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів;

– боргова безпека – такий рівень заборгованості як внутрішньої та зовнішньої (з урахуванням вартості її обслуговування та оптимального співвідношення між ними), який достатній для нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує незалежності фінансовій системі та держави;

– бюджетна безпека - є забезпеченість платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що дає органам держави можливість виконувати свої функції максимально ефективно;

– грошово-кредитна безпека - це такий стан грошово-кредитної системи, який забезпечує усіх суб'єктів національної економіки доступними кредитними ресурсами в необхідних розмірах та на умовах, що сприяють зростанню національної економіки.

– валютна безпека – таке курсоутворення, яке створює високу довіру суспільства до національної валюти та умови для сталого розвитку національної економіки, залученню іноземних інвестицій в країну, а також захищає національну валюту від коливань на світових валютних ринках.

У складній системі економічної безпеки взаємозв'язки між її складовими можуть бути різноманітними і багаторівневими. Прямі зв'язки зазвичай відображають безпосереднє вплив одного елемента на інший, тоді як зворотні зв'язки проявляються через зворотне вплив інших елементів на вихідний. Ці взаємодії формують мережу взаємозв'язків, де зміна в одній складовій економічної безпеки може викликати ланцюжкову реакцію змін в інших складових елементах.

Ось опис взаємозв'язків між різними елементами системи "економічна безпека" та їх вплив на один одного, включаючи зворотні зв'язки:

Виробнича безпека та інвестиційно-інноваційна безпека:

Прямий зв'язок: Зростання виробництва стимулює інвестиції у нові технології та інновації, підвищуючи продуктивність і конкурентоспроможність.

Зворотній зв'язок: Більші інвестиції можуть стимулювати подальше зростання виробництва.

Енергетична безпека та виробнича безпека:

Прямий зв'язок: Надійне постачання енергії важливе для безперебійної роботи виробничих підприємств.

Зворотній зв'язок: Ефективне використання енергії може зменшити витрати виробництва, що сприяє економічній ефективності.

Зовнішньоекономічна безпека та макроекономічна безпека:

Прямий зв'язок: Стабільні зовнішньоекономічні відносини сприяють макроекономічній стабільності.

Зворотній зв'язок: Нестабільність на міжнародних ринках може вплинути на макроекономічну ситуацію у країні.

Продовольча безпека та демографічна безпека:

Прямий зв'язок: Доступ до стабільних продовольчих ресурсів сприяє збереженню здоров'я населення та підтримці рівня народжуваності.

Зворотній зв'язок: Демографічні зміни можуть впливати на рівень продовольчої безпеки через зміни в споживчих звичках та потребах.

Соціальна безпека та фінансова безпека:

Прямий зв'язок: Стабільна соціальна ситуація може підтримувати стабільність фінансової системи.

Зворотній зв'язок: Фінансові кризи можуть призвести до соціальних напружень та негативно вплинути на соціальну ситуацію у країні.

Ці взаємозв'язки показують, що кожен елемент системи "економічна безпека" взаємопов'язаний з іншими, і їх взаємодія визначає стабільність та розвиток економіки в цілому.

Ці взаємозв'язки вказують на те, що кожен елемент системи "економічна безпека" має вплив на інші елементи, і їх взаємодія визначає стабільність та розвиток економіки в цілому.

На рисунку 2.1 зображені прямі та зворотні зв'язки між складовими економічної безпеки. Цей рисунок ілюструє важливість взаємодії між різними аспектами економічної безпеки для забезпечення стабільності та розвитку економіки.

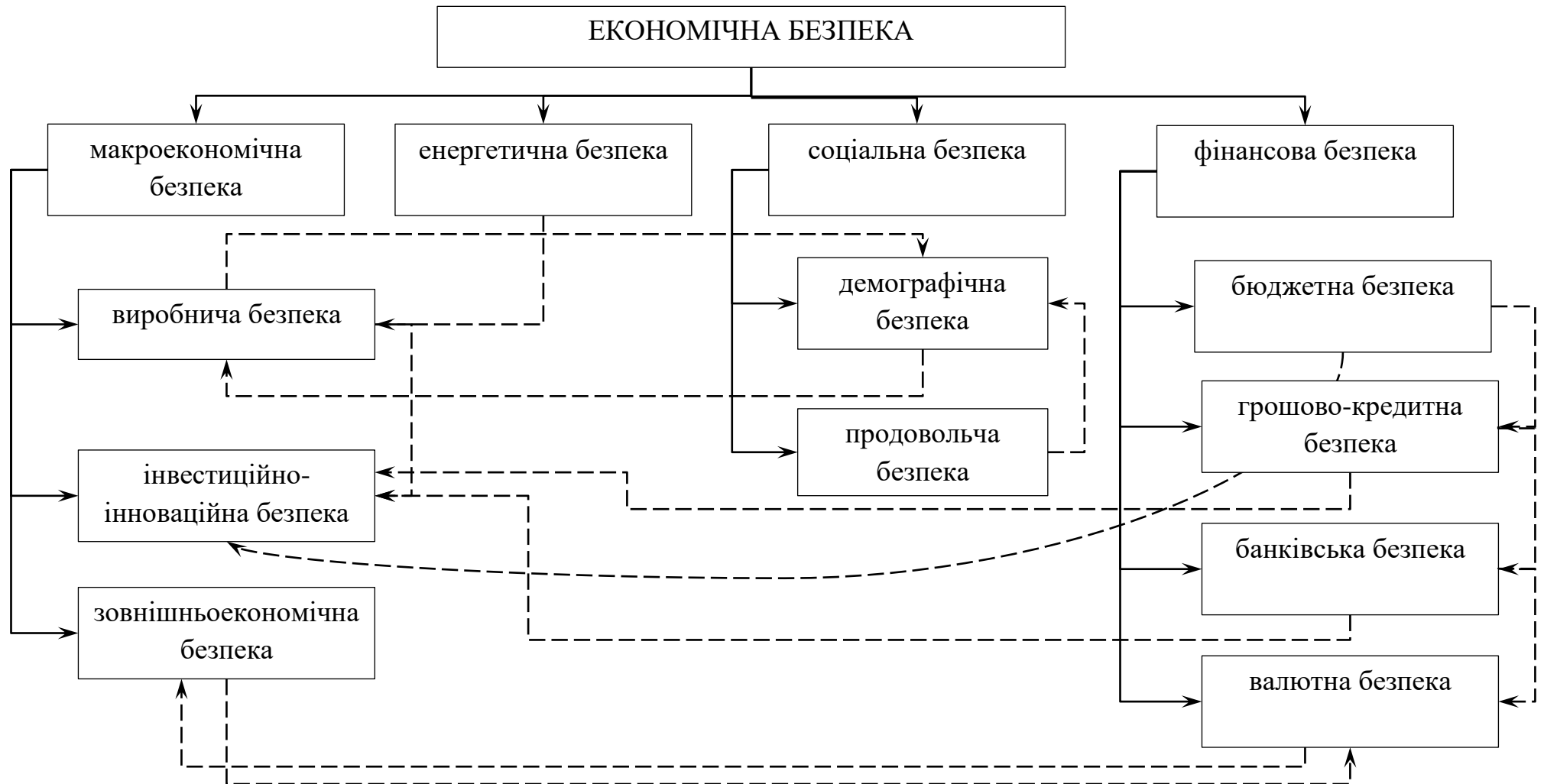

Рисунок 1.2 – Економічна безпека, її складові та вплив різних складових одна на одну

Джерело: складено автором на підставі [15]

1.3. Класифікація загроз економічній безпеці

Процес класифікації загроз економічній безпеці держави з одного боку комплексний, а з другого боку різнобічний та різноманітний. З історичного досвіду та результатів реалізації державної економічної політики в минулому вже відома більша частина загроз економічній безпеці. Інша частина загроз виявлена та узагальнена економічною наукою. Такі загрози можна передбачити на основі аналізу макроекономічних показників та їх тенденцій, що виникають за певних умов. Інші загрози, так звані непередбачувані загрози виникають раптово й уперше. Вони частіше за все пов'язані з несподіваними діями третіх сторін, непередбаченими форс-мажорними обставинами, зміною законодавства.

Законодавством України, а саме Законом України «Про національну безпеку України» 21 червня 2018 року № 2469-VIII визначені фундаментальні національні інтереси України та основні актуальні загрози національній безпеці України, у тому числі в економічній сфері.

Так, відповідно статті 3 розділу 1 зазначеного Закону фундаментальними національними інтересами України в економічній сфері є [21]:

- сталий розвиток національної економіки для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;
- інтеграція країни в європейський економічний простір;
- розвиток рівноправних відносин з іншими державами;
- набуття членства в ЄС (Європейському Союзі).

Згідно Стратегії національної безпеки України, яка затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, а саме відповідно до розділу II, актуальними загрозами національній безпеці України в економічній сфері є такі [24]:

- погіршення соціально-економічного стану;
- низький рівень добробуту, який консервує відсталість та гальмує розвиток.

- погіршення демографічної ситуація, яка полягає в скороченні народжуваності, високому рівню смертності;
- посилення "відтоку" та еміграції з України кваліфікованих досвідчених спеціалістів та молодих перспективних кадрів.
- технологічні зміни в енергетиці та біотехнологіях, розробки у сфері штучного інтелекту які суттєво трансформують суспільство і економічну систему;
- значне місце державного сектору в економічній системі;
- незавершеність та непослідовність реформ;
- повільний розвиток ринкових відносин (у тому числі недостатній захист права власності) у багатьох сферах, у тому числі в сфері користуванні надрами і землею;
- панування монополій та недостатній рівень конкуренції, особливо в інфраструктурі та енергетичній сфері.
- фрагментарність та недоліки законодавства які стримують економічне зростання та залучення інвестицій (зовнішніх та внутрішніх);
- корупція, яка унеможлиблюють сталі і динамічне зростання економіки, перешкоджає виведенню української економіки з депресивного стану та таким чином підвищує уразливість до загроз;
- низька енергоефективність економіки яка зменшує конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринку та загрожує добробуту.

Але це лише перелік деяких економічних загроз тільки в рамках національної безпеки без їх класифікації. Ці економічні загрози торкаються лише деяких складових економічної безпеки держави, в цілому без урахування решти її складових.

На наш погляд, більш змістовною буде класифікація загроз за складовими економічної безпеки, які визначені в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, що затверджені наказом

Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. Згідно цього документу економічна безпека поділена на складові, тому загрози економічній сфері треба поділяти на наступні групи:

- загрози фінансові безпеці;
- загрози макроекономічній безпеці;
- загрози виробничій безпеці;
- загрози енергетичній безпеці;
- загрози зовнішньоекономічній безпеці;
- загрози інвестиційно-інноваційній безпеці;
- загрози соціальній безпеці;
- загрози продовольчій безпеці;
- загрози демографічній безпеці.

Цей недолік ураховано в Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, яка затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. В цьому документі надана класифікація загроз саме за складовими економічної безпеки.

На відміну від класифікації загроз економічній безпеці яку надано згідно з чинним законодавством у науковій літературі застосовується достатня кількість різних критеріїв та класифікацій. Тому доречно здійснити поглиблену систематизацію та класифікацію актуальних загроз економічній безпеці держави з урахуванням усіх основних критеріїв класифікації.

Найчастішим підходом до класифікації загроз економічній безпеці держави у науковій літературі є поділ за місцем їх виникнення, а саме на внутрішні та зовнішні загрози. Зовнішні загрози вочевидь виникають у зовнішньому середовищі об'єкта. Внутрішні загрози відповідно це ті які з'являються у внутрішньому середовищі та зумовлені становищем самого об'єкта.

Існують різні підходи, які поділяють загрози на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх загроз економічній безпеці держави відносять загрози, які виникли

поза межами національної економічної системи, у зовнішньому середовищі, наприклад з боку інших держав, або загальних глобальних тенденцій в світовій економіці. Зовнішні загрози, як правило, пов'язані з несприятливими тенденціями у світовій економіці, які обумовлені низьким економічним потенціалом та низьким рівнем конкурентних переваг держави на зовнішньому ринку, невдалим геополітичним положенням країни, можливістю військових конфліктів, тероризмом або економічною експансією більш сильних домінуючих економік.

До внутрішніх загроз економічній безпеці держави відносять загрози, які виникли у внутрішньому середовищі національній економічній системі, наприклад від будь якого громадянина або об'єднання людей, або різними економічними відносинами в середині країни. Внутрішні загрози виникають у зв'язку з макро- та мікроекономічною нестабільністю ринкової економіки держави. Вони можуть бути обумовлені процесами, які виникають під час здійснення державної економічної політики та пов'язані з діяльністю державних органів влади безпосередньо.

Так наприклад, виходячи з зазначених загроз економічній безпеці в Стратегії економічної безпеки України до внутрішніх можна віднести такі загрози як:

у сфері фінансової безпеки:

- високий рівень тінявої економіки;
- відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.
- високе демографічне навантаження на пенсійного забезпечення;
- значний обсяг дефіциту у державному бюджеті;
- низький рівень бюджетної дисципліни;
- ухилення від оподаткування та втрата доходів бюджету;

у сфері виробничої безпеки:

- деіндустріалізація економіки;
- значний рівень ресурсоемності виробництва;

у сфері інвестиційно-інноваційної безпеки:

- відсутність сприятливих умов для залучення інвестицій
- відсутність інноваційного оновлення виробництва;
- недостатній рівень захисту прав інтелектуальної власності;

у сфері макроекономічної безпеки:

- посилення інфляційних та курсових коливань;
- низький рівень благополуччя населення;
- високий рівень безробіття;
- високий рівень неформальної зайнятості;
- низькі темпи зростання продуктивності праці.

Серед, загроз економічної безпеці, зазначених в Стратегії економічної безпеки України до зовнішніх можна віднести такі загрози як:

у сфері виробничої безпеки:

- втрата частини промислового потенціалу як наслідок військової агресії Російської Федерації;
- невідповідність виробництва сучасному технологічному розвитку;

у сфері зовнішньоекономічної безпеки:

- превалювання в експорті економіки сировини, а в імпорті продукції високотехнологічних галузей;
- високий рівень імпорту залежності національної економіки;
- протекціоністські заходи, які застосовують іноземні держави;
- незадовільний стан доступу національних товарів та послуг на ринок ЄС;
- обмеження експорту в ЕС у разі введення вуглецевих податків для українських товарів.

у сфері макроекономічної безпеки:

- уповільнення темпів розвитку світової економіки після пандемії COVID-19;

– відтік кваліфікованих кадрів внаслідок інтенсивних процесів трудової міграції.

Зовнішні і внутрішні загрози в деяких випадках підсилюють одні одну тому що вони взаємопов'язані між собою. Також, їх комплексний вплив, призводить до посилення загальної загрози економічної безпеки країні. В сучасних умовах розвитку економіки України, внутрішні загрози, підсилені зовнішніми загрозами, можуть призвести до кризових явищ в середині України або істотних обмежень можливостей державного регулювання внутрішніх економічних проблем.

Науковцями вважається, що головний вплив на стан економічної безпеки відіграють саме внутрішні загрози. Але, враховуючи динамічні зміни у зовнішньому середовищу ступінь впливу зовнішніх та внутрішніх загроз на економічну безпеку України постійно змінюється. Зовнішні загрози економічній безпеці, постійно збільшувалися та значно зросли в умовах глобалізації світової економіки. Відносно України роль зовнішніх умов значно посилилась внаслідок військової агресії з боку Росії. Тому, деструктивний вплив зовнішніх загроз значно перевищує небезпечність від внутрішніх загроз особливо з урахуванням зовнішньої агресії.

За періодичністю виникнення економічні загрози мають систематичний або періодичний характер, що проявляється систематично чи періодично через певні проміжки часу. Деякі тимчасові загрози за відсутності ефективної системи економічної безпеки здатні перетворюватися на постійні.

При цьому, деякі загрози економічній безпеці можуть виникати без активної участі органів влади та в незалежності від прийнятих державою рішень чи вчинених дій. Такі загрози, відповідно за характером (джерелом) виникнення класифікуються як об'єктивні загрози (незалежні від дій суб'єкту). Інший тип можливих загроз це суб'єктивні загрози. Вони породжені ненавмисними або навмисними діями різних суб'єктів економічних відносин, державних органів, організацій або окремих осіб [12].

У науковій літературі зустрічаються додаткові різні підходи до класифікації загроз. Так за ступенем небезпеки та рівнем впливу на загальну економічну безпеку загрози поділяють на:

- особливо небезпечні, що мають максимальний рівень впливу;
- небезпечні, які мають середній рівень впливу;
- потенційно небезпечні, які мають невеликий, мінімальний рівнем впливу.

Актуальності, також, набуває класифікація загроз за ступенем імовірності їх настання. Ця класифікація поділяє загрози на реальні загрози - ті, що вже виникли, та потенційні загрози це ті, які ще можуть виникнути. У разі відсутності своєчасного й адекватного реагування на потенційні загрози, вони здатні трансформуватися у реальні. Тому, за ступенем імовірності економічні загрози також розрізняють: імовірні, малоімовірні, ймовірні.

Додаткові класифікації економічних загроз включають:

- за можливістю впливу та управління (керовані загрози - ті, які піддаються впливу, та некеровані загрози – ті, що не піддаються впливу);
- за принципом їх впливу (прямі загрози – ті які прямо викликають негативні процеси за будь-яких умов, та опосередковані (чи непрямі) загрози – ті, які виникають при наявності додаткових певних умов у зовнішньому та внутрішньому середовищі);
- за часом прояву деструктивного впливу (поточні загрози – ті, що породжують небажані зміни одразу чи протягом короткого часу, та перспективні загрози - ті, що викликають небажані наслідки через тривалий проміжок) [11].

За результатом розгляду різних підходів до класифікації економічних загроз було представлений авторський погляд на узагальнену класифікацію загроз економічній безпеці України у вигляді таблиці. Це підхід дозволяє:

- узагальнити та структурувати актуальні загрози економічній безпеки;
- структурувати актуальні загрози за складовими економічній безпеки;

- визначити джерело виникнення загроз економічної безпеки усередині або зовні економічної системи;
- визначити ступень впливу загрози на економічну безпеку;
- визначити ймовірність прояву загрози.

Таблиця 1.2 – Матриця класифікації загроз економічної безпеки та оцінка їх впливу

Економічні загрози	Зовнішні/ внутрішні	Ризик виникнення (малоймовірний, ймовірний, високо ймовірний)	Ступень впливу на безпеку (високий, середній, низький)	Можливість впливу на загрозу (керована/ некерована)
у сфері фінансової безпеки:				
1.				
2.				
3.				
у сфері виробничої безпеки:				
1.				
2.				
3.				
у сфері зовнішньоекономічної безпеки:				
1.				
2.				
3.				
у сфері інвестиційно-інноваційної безпеки:				
1.				
2.				
у сфері макроекономічної безпеки:				
1.				
2.				

Джерело: складено автором.

В цілому ця таблиця дозволяє скласти матрицю поточних актуальних загроз, створити карту загроз, цілісно побачити усі загрози та оцінити їх місто та вплив на економічну безпеку. Слід зазначити, що оскільки економічні загрози постійно змінюються та трансформують свій прояв на стан економічної безпеки, то, досить складно віднести ту чи іншу загрозу до певної класифікації за відповідною ознакою. Тому, наведена автором класифікація має динамічний характер та урахувою саме поточні загрози які склались на поточний період.

Проте, з точки зору державного управління ця класифікація може використовуватися як:

- засіб ідентифікації загроз, їх класифікації за ознаками, визначення причинно-наслідкових зв'язків, аналізу послідовності та джерел виникнення загроз, оцінки масштабів їх прояву;
- інструмент встановлення пріоритетів державного управління за для нейтралізації загроз.
- дієвий механізм для планування та визначення інструментів, методів та важелів державного управління економічною безпекою;
- засіб розробки комплексу заходів щодо управління економічною безпекою держави.

РОЗДІЛ 2

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Система управління економічною безпекою

Управління економічною безпекою є цілеспрямована, постійна здійснювана діяльність держави (господарська, законодавча, аналітична, організаційна), щодо захисту життєво важливих економічних інтересів.

Управління економічною безпекою включає:

- виявлення життєво важливих економічних інтересів в кожній складовій економічною безпеки;
- прогнозування та виявлення загроз в кожній складовій економічною безпеки;
- формування системи правових, організаційних, економічних та інших заходів за для протидії існуючим загрозам в кожній складовій економічною безпеки;
- розробка політики та стратегії національної економічної безпеки, які направлені на довгостроковий захист економічних інтересів та протидію загрозам національної безпеки.

Система управління економічною безпекою включає в себе сукупність суб'єктів та систему заходів і діяльність з метою захисту життєво важливих економічних інтересів держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Основним суб'єктом управління економічною безпекою є держава. Звичайно, що держава як суб'єкт управління економічною безпекою включає до себе усі державні органи та інститути, які мають економічні функції. Управління економічною безпекою країни не є прерогативою одного державного органа. Економічна безпека підтримується усією системою державних органів тобто функція управління економічною безпекою розподілена між державними органами законодавчої, виконавчої та судової

влади.

В управлінні економічною безпекою, розробці стратегії та політики приймають участь наступні державні органи:

Президент України:

- є гарантом управління економічною безпекою України;
- визначає стратегію та цілі економічної безпеки і;
- видає укази щодо захисту національних економічних інтересів та щодо здійснення системи заходів з управління економічною безпекою;
- утворює органи виконавчої влади щодо управління економічною безпекою відповідно до чинного законодавства;
- звертається з доповіддю про стан економічної безпеки до Верховної Ради України;
- веде переговори у сфері економічної безпеки та укладає відповідні міжнародні договори України.

Верховна Рада України:

- розробляє та затверджує законодавчо-правові засади функціонування національної економічної безпеки України;
- визначає бюджетне фінансування загальнодержавних програм та заходів щодо управління економічною безпекою України;
- заслуховує щорічну доповідь Президента України про стан управління економічною безпекою України;
- формує і закріплює національні економічні інтереси законодавчими актами;
- визначає основи економічної безпеки у формі Концепції економічної безпеки України;
- ратифікує міжнародні угоди та договори у сфері національної та міжнародної економічної безпеки;
- здійснює нагляд та контроль за діяльністю державних органів влади у сфері економічної безпеки.

Національний банк України:

- емітує національну валюту України;
- організує та підтримує готівковий грошовий обіг;
- регулює та підтримує курс національної валюти;
- здійснює валютне регулювання та валютний контроль за банківськими та фінансовими установами.

Кабінет Міністрів України, міністерства та відомства:

- здійснює державну політику у сфері економічної безпеки;
- розробляє і виконує державні програми з захисту національних економічних інтересів;
- здійснює аналіз загроз економічній безпеці, розробляє та вживає заходи щодо нейтралізації цих загроз.

Рада національної безпеки і оборони України:

- аналізує стан та виявляє тенденції економічної ситуації в Україні та за її межами;
- проводить моніторинг національних економічних інтересів, комплексне оцінює та прогнозує потенційні і реальні загрози у сфері економічній безпеці;
- контролює та координує діяльність органів державної влади у сфері економічної безпеки;
- визначає основні пріоритети управління економічною безпекою;
- планує, організовує і контролює здійснення заходів з нейтралізації загроз економічній безпеці;
- забезпечує проведення єдиної державної політики у сфері економічної безпеки;
- розробляє стратегію економічної безпеки та організовує підготовку державних програм;
- розробляє пропозиції щодо вдосконалення національної економічної безпеки які надає Президенту України.

Органи місцевої державної влади, місцевого самоврядування, підприємства:

- розробляють у межах своїх повноважень згідно закону заходи з управління економічною безпекою і здійснюють їх;
- забезпечують у межах своїх повноважень згідно закону виконання державних програм, спрямованих на управління економічною безпекою.

Значну роль у державному забезпеченні економічної безпеки відіграють фіскальні та правоохоронні органи влади

До правоохоронних органів належать:

- Міністерство внутрішніх справ України;
- Прокуратура України;
- Служба безпеки України.

Фіскальними органами є:

- Державна податкова служба України;
- Митні органи України;
- Контрольно-ревізійна служба Міністерства фінансів України;
- Пенсійний фонд України;
- Державний комітет фінансового моніторингу України.

Серед державних органів управління національною економічною безпекою слід окремо виділити такий недавно створений орган, як Бюро економічної безпеки України (БЕБ). Це український центральний орган виконавчої влади, у сфері охорони економічної безпеки держави.

Мета даного державного органу це протидія економічним злочинам проти держави та суспільства. За для цього Бюро реалізація – аналітичні, економічні, інформаційні, правоохоронні, та інших функцій.

Закон про Бюро економічної безпеки України був прийнятий Верховною Радою 28 січня 2021 року. Далі Уряд у 2021 року утворив Бюро як центральний орган виконавчої влади.

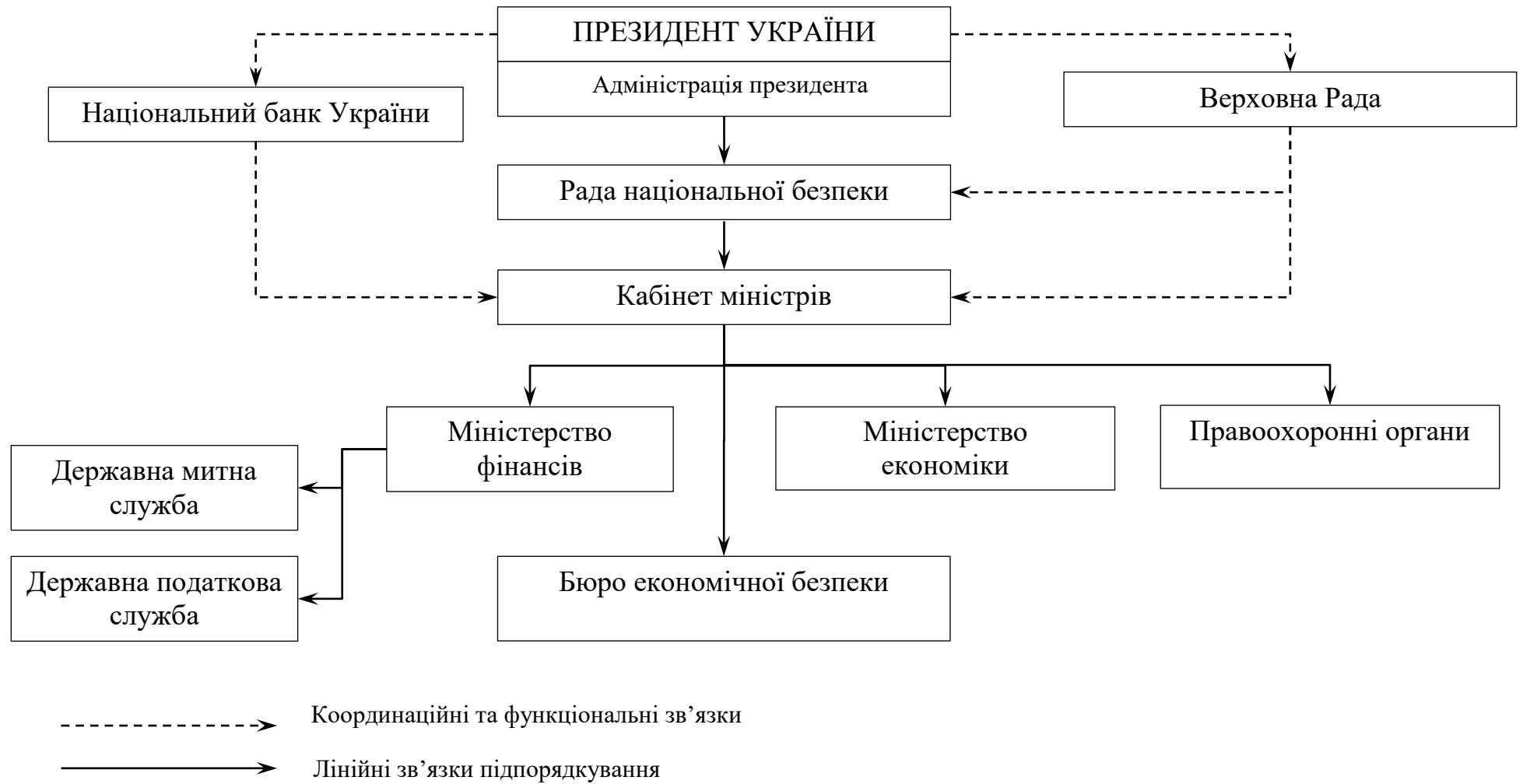

Рисунок 2.1. – Структура системи управління економічною безпекою України

Джерело: складено автором.

Діяльність Бюро координується і спрямовується Кабінетом Міністрів України.

Згідно статті Закону про Бюро економічної безпеки України, основними його завданнями є:

- 1) аналізу структурованих і неструктурованих даних та виявлення ризиків у сфері економіки;
- 2) оцінювання ризиків та загроз економічної безпеки держави;
- 3) управління економічною безпекою системи шляхом виявлення, припинення, запобігання, розслідування кримінальних правопорушень які посягають на розвиток економічної держави;
- 4) аналіз та збір інформації про правопорушення, стосовно впливу на економічну безпеку;
- 5) складання аналітичних рекомендацій і висновків для державних органів задля підвищення ефективності управлінських рішень та регулювання відносин у сфері економіки.

Бюро є юридичною особою публічного права. Воно здійснює свої повноваження через свій центральний апарат та територіальні управління. Структура Бюро включає різні підрозділи, а саме інформаційно-аналітичні, детективів, оперативно-технічні та інші підрозділи. Максимальна чисельність працівників бюро не може перевищувати більше 4 тисяч осіб.

Прем'єр міністра України подає кандидатуру директора Бюро економічної безпеки за пропозицією комісії з проведення конкурсу. Директор призначається на посаду Кабінетом Міністрів України. Директор Бюро може бути звільнений також Урядом, у випадках коли за результатами звіту Директора робота Бюро визнаються незадовільною.

До працівників Бюро можуть належати особи, які є негласними і гласними штатними працівниками, з числа осіб, державні службовці та особи, які уклали трудовий договір, які мають спеціальні звання. Служба в Бюро є державною службою. Забороняється прийняття громадян України на службу до Бюро без проведення конкурсу.

Бюро через засоби масової інформації, на своєму офіційному веб-сайті та в інший спосіб регулярно інформує суспільство про свою діяльність.

Утворюється Рада громадського контролю у складі 15 осіб, яка формується на засадах відкритого та прозорого конкурсу шляхом рейтингового Інтернет голосування громадян України.

Директор Бюро щороку звітує перед Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів за результатами діяльності Бюро економічної безпеки за попередній календарний рік, не пізніше 1 березня.

До системи заходів впливу на економічну безпеку відносяться усі інструменти державного регулювання. Їх можна класифікувати на наступні групи:

1. Правові інструменти - це закони та підзаконні акти, які створюють умови функціонування та регулюють економічну поведінку суб'єктів господарювання.

2. Адміністративні інструменти – до них відносяться укази, постанови та розпорядження державних органів, що нормують (дозволяють, обмежують, забороняють) окремі види господарської діяльності.

3. Економічні інструменти – це методи які включають економічний вплив (макроекономічне планування, податки, державний бюджет, гроші, ціни, заробітна плата).

Наприкінці можна зауважити, що в узагальненому вигляді система управління економічною безпекою визначається не тільки складом інститутів влади, відносин та організаційних зв'язків між ними, а й оптимальним співвідношенням між ними, яке гарантує стабільність функціонування, економічний, науково технічний та соціальний розвиток громадянина, народу, суспільства, держави. Для управління економічною безпекою на державному рівні, всі наявні загрози економічній безпеці, засоби регулювання, державні органи регулювання повинні бути ув'язані в єдину систему, дія якою спрямована на комплексне досягнення не розрізнених, а взаємопов'язаних цілей.

2.2. Аналіз загроз економічній безпеці України в умовах воєнного стану

Як було з'ясовано в підрозділі 1.1, загрози економічній безпеці України – це сукупність потенційно можливих та наявних тенденцій та факторів, що створюють небезпеку та ускладнюють реалізацію національних інтересів у економічній сфері. В підрозділі 1.2 економічна безпека була деструктурована на деякі складові. В підрозділі 1.3 були наведені загрози відповідно до кожної складової національної безпеки.

Щоб дати характеристику загрозам економічної безпеки, можна скористатися матрицею ризиків. Зазвичай такі матриці використовуються для оцінки та управління ризиками. Матриця ризиків допомагає визначити, які ризики є найбільш критичними, тобто які мають найвищі значення ймовірності та впливу.

Суть матриці ризиків полягає в наступному. Відповідно до кожної складової економічної безпеки наводиться найбільш ймовірні і впливові загрози. Експертним методом кожній загрозі надається оцінка ймовірності і впливу за певною шкалою. Ймовірність і вплив, обидва оцінюються від 1 до 5, де 1 - дуже низьке значення, а 5 - дуже велике значення. Для оцінки загального ризику кожної з наведених загроз, необхідно помножити ймовірність на вплив. Отримані результати можна порівняти між собою. Найвищі результати вказують на ті ризики, які є найбільш небезпечними або критичними для економічної безпеки. Таким чином, чим вище отримане значення ризику, тим більш критичним є цей ризик для економічної безпеки.

Таблиця 2.1 надає оцінку ймовірності та впливу різних факторів на макроекономічну безпеку. Кожному фактору присвоєно числове значення від 1 до 5 для відображення ймовірності (ймовірність виникнення) та впливу (ступінь важливості) на безпеку. Також обчислений ризик для кожного фактору, який дорівнює добутку ймовірності та впливу.

На основі цієї таблиці можна зробити наступні висновки:

Різкий спад економіки унаслідок зниження ділової активності в умовах військових дій, має найвищий ризик з усіх наведених, оскільки має як високу ймовірність, так і значний вплив на макроекономічну безпеку.

Значне скорочення інвестиційної діяльності, критичне зниження обсягів кредитного фінансування та підвищення індексу споживчих цін, зниження трудового потенціалу через міграцію та втрати населення внаслідок військових дій – ці фактори також мають високий ризик через їх високу ймовірність та значний вплив на макроекономічну безпеку.

Фактор - відплив капіталу та релокація бізнесу за кордон має середню ймовірність і вплив, що призводить до помірному ризику.

Отже, ці висновки дозволяють зрозуміти потенційні загрози та їх важливість для макроекономічної стабільності країни, що допомагає в прийнятті належних рішень для управління економічною безпекою.

Таблиця 2.1 – Експертна оцінка впливу загроз на макроекономічну безпеку

МАКРОЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Різкий спад економіки унаслідок неможливості ведення бізнесу в зонах військових дій	4	4	16
Відтік капіталу з України та релокація малого та середнього бізнесу за кордон	3	3	9
Скорочення інвестиційної активності	4	4	16
Суттєве зниження розмірів кредитного фінансування	4	4	16
Зниження трудового потенціалу у результаті масштабних процесів еміграції населення за кордон, внутрішньої міграції, втрат цивільного населення в ході бойових дій	4	4	16
Підвищення інфляції (індексу споживчих цін)	4	4	16

Джерело: складено автором на підставі [2]

Таблиця 2.2 надає оцінку ймовірності та впливу різних факторів на виробничу безпеку. Загальний ризик для кожного фактора має значення ризику однакове - 16.

Таким чином, можна зробити висновок, що всі наведені фактори мають однаковий високий рівень ризику для виробничої безпеки. Їх вплив на виробничу сферу є серйозним, а ймовірність виникнення є значною. Такий однаковий ризик для всіх факторів може свідчити про комплексні проблеми, які потребують уваги та системних заходів для забезпечення виробничої безпеки.

Таблиця 2.2 – Експертна оцінка впливу загроз на виробничу безпеку

ВИРОБНИЧА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Суттєве скорочення промисловості	4	4	16
Значні темпи деіндустріалізації економіки	4	4	16
Зниження конкурентних переваг вітчизняних виробників на ринках промислової продукції (як внутрішньому та зовнішніх)	4	4	16
Зростання частки низько технологічної та сировинної продукції у структурі промисловості	4	4	16
Посилення залежності від імпорту продукції внутрішнього промислового ринку України	4	4	16

Джерело: складено автором на підставі [2]

Таблиця 2.3 надає оцінку ймовірності та впливу різних факторів на фінансову безпеку.

На основі цієї таблиці можна зробити висновки про потенційні загрози та їх важливість для фінансової стабільності країни. Наприклад, високий рівень дефіциту державного бюджету має високу ймовірність і великий вплив на безпеку, що робить його однією з ключових загроз. Цей фактор має найвищий ризик серед усіх інших у таблиці, оскільки має найвищу ймовірність та вплив. Ризик становить 20, що вказує на його велику

важливість для фінансової безпеки. Також можна відокремити інші фактори, які мають значний вплив на фінансову безпеку, такі як погіршення стійкості пенсійної системи чи зростання обсягу державного боргу. Характеристика таблиці свідчить про те, що фактори, пов'язані з дефіцитом державного бюджету та пенсійною системою, є найбільш критичними для фінансової безпеки, оскільки вони мають найвищі значення ризику.

Таблиця 2.3 – Експертна оцінка впливу загроз на фінансову безпеку

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Погіршення стійкості пенсійної системи	4	4	16
Високий рівень дефіциту держбюджету	5	4	20
Значні втрати митних та податкових надходжень в державний бюджет	4	4	16
Недофінансування окремих видаткових статей бюджету як наслідок обмеженості державних фінансів	4	4	16
Зростання обсягу державного боргу та витрат на його обслуговування	4	4	16

Джерело: складено автором на підставі [2]

Таблиця 2.4 надає оцінку ймовірності та впливу різних факторів на зовнішньоекономічну безпеку. Суттєва втрата експортного потенціалу внаслідок пошкодження виробничих об'єктів: Цей фактор має ризик 16, оскільки має високу ймовірність та вплив. Втрата експортного потенціалу може серйозно підірвати економічну стійкість країни.

Збільшення негативного сальдо торгівельного балансу : Цей фактор також має ризик 16, що вказує на його важливість для зовнішньоекономічної безпеки. Негативне сальдо може призвести до проблем з економічною стійкістю країни.

Посилення сировинної та низько технологічної спрямованості експорту: Цей фактор також має ризик 16. Посилення сировинної та низько

технологічної спрямованості може призвести до втрат конкурентоспроможності та обмежень на ринках.

Ця характеристика таблиці підкреслює те, що всі наведені фактори мають значний вплив на зовнішньоекономічну безпеку та потенційно можуть становити серйозні загрози для економічного розвитку країни.

Таблиця 2.4 – Експертна оцінка впливу загроз на макроекономічну безпеку

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Суттєва втрата експортного потенціалу як наслідок руйнування виробничих об'єктів	4	4	16
Збільшення негативного сальдо торгівельного балансу	4	4	16
Посилення експорту низько технологічної та сировинної продукції	4	4	16
Значне збільшення у внутрішньому споживанні імпорту	3	4	12

Джерело: складено автором на підставі [2]

Таблиця 2.5 надає оцінку ймовірності та впливу різних факторів на інвестиційно-інноваційну безпеку. Зниження державних капітальних інвестицій має ризик 16, оскільки має високу ймовірність та вплив. Зниження державних капітальних інвестицій може негативно позначитися на розвитку економіки та інновацій.

Уповільнення динаміки інвестиційних процесів у промисловості також має ризик 16. Погіршення динаміки інвестицій може призвести до зниження конкурентоспроможності та розвитку економіки.

Зменшення інноваційної активності в економічній системі: Цей фактор має ризик 12. Його вплив менший порівняно з іншими факторами, але він все

ще важливий, оскільки згорання інновацій може обмежити розвиток економіки.

Ця характеристика таблиці показує, що всі наведені фактори мають значний вплив на інвестиційно-інноваційну безпеку та потенційно можуть становити загрозу для інвестиційного клімату та розвитку економіки.

Таблиця 2.6 – Експертна оцінка впливу загроз на інвестиційно-інноваційну безпеку

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Зниження державних капітальних інвестицій	4	4	16
Згорання інноваційної активності в економіці	4	3	12
Уповільнення динаміки інвестиційних процесів у промисловості	4	4	16
Недостатній рівень фінансування НДДКР (науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок)	4	3	12

Джерело: складено автором на підставі [2]

Таблиця 2.7 аналізує ймовірність та вплив різних загроз на соціальну безпеку. Усі перераховані фактори мають однакове значення ризику (16) та великий вплив на соціальну безпеку.

Таблиця 2.8 оцінює ймовірність та вплив різних факторів на продовольчу безпеку. Найбільш значущими фактором є втрати частини сільськогосподарських виробників, що оцінюються як значні матеріально-технічні та фінансові (ризик 16). Наступним значним фактором є руйнування інфраструктури повного циклу переробки сільськогосподарської продукції та продуктів харчування (виробництва, переробки та зберігання) (ризик 12).

Таблиця 2.7 – Експертна оцінка впливу загроз на макроекономічну безпеку

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Значне соціально-економічне погіршення вразливих верств населення	4	4	16
Поглиблення структурних диспропорцій на ринку праці (у тому числі втрата можливостей зайнятості)	4	4	16
Суттєве зниження якості життя та добробуту населення	4	4	16
Погіршення умов життя внаслідок руйнування цивільної інфраструктури та житла	4	4	16
Масова міграція за кордон біженців	3	4	12
Значне зростання кількості внутрішньої міграції (ВПО)	3	3	9

Джерело: складено автором на підставі [2]

Таблиця 2.8 – Експертна оцінка впливу загроз на продовольчу безпеку

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції	3	3	9
Руйнування інфраструктури повного циклу переробки сільськогосподарської продукції та продуктів харчування (виробництва, переробки та зберігання)	3	4	12
Значні втрати (фінансові та матеріально-технічні) частини сільськогосподарських виробників	4	4	16
Зростання дефіциту трудових ресурсів у сільськогосподарській галузі	3	3	9

Джерело: складено автором на підставі [2]

3.3. Рекомендації щодо управління економічною безпекою як складовою національної безпеки в умовах воєнного стану

Під час початку війни, економічна безпека України залежала від резервів, підтримки населення та допомоги з-за кордону. Російська агресія призвела до атак на критичну інфраструктуру та виснаження фінансових ресурсів. Це призвело до наростання економічних нерівностей. Тому державі необхідно здійснювати цілеспрямовану політику для протидії цим ризикам через моніторинг та аналіз ситуації.

На підставі аналізу, проведеного в попередньому розділі, були узагальнені найбільш значущі загрози економічній безпеці України, які мають найбільший вплив на економіку, найвищу ймовірність виникнення та відповідно найвищий рівень ризику. Вони представлені в таблиці 2.9. Дана таблиця відображає найважливіші загрози економічній безпеці, виявлені в попередньому аналізі. Варто зазначити, що багато з цих загроз мають високу ймовірність та серйозний вплив, що створює значні ризики для економіки України.

Ця таблиця є матриця оцінки загроз економічній безпеці, які були виявлені в ході попереднього аналізу. Вона є важливим інструментом для розуміння та оцінки ризиків, пов'язаних з економічною діяльністю країни. Розділена таблиця на кілька розділів в залежності від аспектів економічної безпеки, таких як макроекономічна, виробнича, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна та соціальна безпека.

У кожному розділі наведені конкретні загрози, оцінені за трьома параметрами: ймовірністю, впливом і загальним ризиком. Ймовірність та вплив оцінюються за шкалою від 1 до 5, а ризик визначається як добуток ймовірності на вплив. Така система дозволяє виявити найбільш значущі загрози для економічної безпеки.

Таблиця 2.9 – Експертна оцінка впливу найбільших загроз на економічну безпеку

МАКРОЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Стрімкий економічний спад унаслідок припинення бізнесу в зоні військових дій	4	4	16
Зниження трудового потенціалу у результаті еміграції населення за кордон, внутрішньої міграції, втрат населення в ході бойових дій	4	4	16
Підвищення інфляції (індексу споживчих цін)	4	4	16
ВИРОБНИЧА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Суттєве скорочення промисловості	4	4	16
Деіндустріалізації економіки	4	4	16
ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Високий обсяг дефіциту держбюджету	5	4	20
Зростання обсягу державного боргу та витрат на його обслуговування	4	4	16
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Втрата експортного потенціалу України	4	4	16
Збільшення негативного сальдо торгівельного балансу	4	4	16
ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Зниження державних капітальних інвестицій	4	4	16
Уповільнення динаміки інвестиційних процесів у промисловості	4	4	16
СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Структурні диспропорції на ринку праці (у тому числі втрата можливостей зайнятості)	4	4	16
Суттєве зниження якості життя та добробуту населення	4	4	16
ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА	Імовірність	Вплив	Ризик
Руйнування інфраструктури виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції	3	4	12
Значні втрати (фінансові та матеріально-технічні) частини сільськогосподарських виробників	4	4	16

Джерело: складено автором на підставі [2]

У розділі макроекономічної безпеки розглядаються такі загрози, як раптове економічне спад через війну та зменшення трудового потенціалу через міграцію населення. Ці фактори мають високий ризик через їхній сильний вплив і ймовірність.

Виробнича безпека піддається загрозам, пов'язаним з критичним скороченням виробництва та прискоренням процесів деіндустріалізації. Ці загрози також мають високий ризик через їхній сильний вплив і ймовірність.

Фінансова безпека страждає від високого дефіциту державного бюджету та зростання державного боргу. Ці загрози також мають високий ризик.

Зовнішньоекономічна безпека під загрозою через значну втрату експортного потенціалу та зростання торгового дефіциту. Ці фактори також мають високий ризик.

Інвестиційно-інноваційна безпека страждає від скорочення державних інвестицій та погіршення інвестиційного клімату. Ці загрози також мають високий ризик.

Соціальна безпека страждає від втрати можливостей зайнятості та погіршення якості життя населення. Ці загрози також мають високий рівень.

Продовольча безпека також стикається зі значними загрозами, такими як руйнування інфраструктури та матеріальні втрати для сільськогосподарських виробників.

Ця таблиця допомагає ідентифікувати найбільш критичні аспекти, які потребують негайного втручання та управління для забезпечення стійкості та ефективності економіки.

Аналізуючи ці дані, можна розробити стратегії та заходи для зменшення ризиків та підвищення стійкості економічної системи в умовах військової нестабільності та кризи.

Найбільш важливою частиною є реагування на ці загрози шляхом прийняття ефективних заходів управління ризиками та впровадження стратегій для запобігання негативним наслідкам.

Зрозуміння потенційних ризиків та вжиття відповідних заходів допоможе країні зберегти економічну стабільність та забезпечити високий рівень життя для своїх громадян.

На основі таблиці нижче розроблено рекомендації щодо регулювання та нейтралізації загроз національної безпеки України та підвищення рівня національної безпеки з урахуванням військової агресії Росії в Україні:

Макроекономічна безпека:

Необхідно розробити програми підтримки бізнесу в районах, що постраждали від воєнних дій, для збереження економічної активності та зменшення ризику економічного спаду.

Запровадження програм стимулювання зайнятості на місцевому рівні для зменшення втрат трудового потенціалу через міграцію населення за кордон.

Фінансова безпека:

Налагодження контролю над громадськими фінансами для запобігання зростанню дефіциту державного бюджету.

Розробка стратегії зменшення державного боргу та оптимізації витрат на його обслуговування.

Зовнішньоекономічна безпека:

Впровадження заходів щодо відновлення та захисту виробничих об'єктів, які постраждали від воєнних дій, для збереження експортного потенціалу України.

Розробка стратегії для покращення торговельного балансу та зменшення негативного сальдо.

Інвестиційно-інноваційна безпека:

Підтримка інвестиційних програм для збільшення обсягів державних капітальних інвестицій.

Розробка заходів для стимулювання інвестиційних процесів у промисловості та сприяння їхньому розвитку.

Соціальна безпека:

Впровадження програм зайнятості та підтримки для попередження загострення структурних диспропорцій на ринку праці.

Розробка заходів для збереження та підвищення рівня добробуту та якості життя населення, особливо в районах, постраждалих від воєнних дій.

Продовольча безпека:

Відновлення інфраструктури повного циклу переробки сільськогосподарської продукції (виробництва, переробки та зберігання) для забезпечення стабільності на ринку продовольства

Запровадження підтримки сільськогосподарських виробників для зменшення фінансових втрат сільськогосподарських виробників.

Методи управління економічною безпекою держави потребують значних фінансових витрат на їх реалізацію. Ці витрати включають не лише фінансування оборонних потреб, а й виконання програм та заходів забезпечення стабільності та розвитку економіки. Умови воєнного конфлікту ускладнюють пошук джерел фінансування, оскільки пріоритетом стає фінансування військових операцій та оборони країни.

Однак серед можливих джерел фінансування можуть бути використані наступні:

1. Залучення внутрішніх ресурсів шляхом збільшення податкових надходжень та активізації національних інвестицій в економіку.
2. Мобілізація зовнішніх фінансових ресурсів шляхом приваблення інвестицій та позик від міжнародних фінансових інститутів та партнерів.
3. Оптимізація державних витрат шляхом скорочення бюджетних витрат на непотрібні програми і проекти та перерозподілу ресурсів на пріоритетні напрямки.
4. Розробка спеціальних програм фінансової підтримки для секторів економіки, найбільш уразливих у умовах воєнного конфлікту.
5. Залучення додаткових коштів через емісію державних цінних паперів та облігацій.

Проте слід пам'ятати, що в умовах війни фінансування економічної безпеки може зіштовхнутися з обмеженими можливостями та конкурувати з військовими потребами, що вимагає більш уважного та ефективного підходу до розподілу ресурсів.

Для реалізації програм економічного відновлення можуть бути використані державні бюджетні кошти, міжнародні кредитні лінії та інвестиції приватного сектору. Також можливе залучення фінансування через міжнародні гранти та допомогу від міжнародних організацій.

Для фінансова безпеки та зменшення дефіциту бюджету можуть бути використані прибуткові джерела, такі як оптимізація податкових надходжень, залучення інвестицій через облігації та кредитні лінії, а також перегляд витратного бюджету для ефективного використання ресурсів.

Для зовнішньоекономічної безпеки та збереження експортного потенціалу можуть бути використані інвестиції зарубіжних компаній, міжнародні кредитні лінії та підтримка міжнародних фондів для економічного відновлення.

Інвестиційно-інноваційна безпека та стимулювання інвестиційних процесів можуть бути використані державні кошти, кредитні лінії вітчизняних та зарубіжних банків, а також інвестиційні програми міжнародних фінансових організацій.

Джерела фінансування для соціальної безпеки можуть бути виділені з державного бюджету, за рахунок підвищення податкові надходження, за рахунок оптимізації податкової системи, а також за рахунок залучення міжнародних грантів та допомоги від міжнародних організацій.

Для відновлення продовольчої безпеки, інфраструктури сільського господарства та підтримки сільськогосподарських виробників можуть бути використані державні субсидії, кредитні лінії спеціалізованих банків та міжнародні програми розвитку сільського господарства.

Таблиця 2.10 – Методи державного регулювання з метою підвищення економічної безпеки та джерела їх фінансування.

Види економічної безпеки	Методи державного регулювання основних загроз	Джерела фінансування
Макроекономічна безпека	Програми підтримки бізнесу в районах, що постраждали від воєнних дій. Програми стимулювання зайнятості для зменшення міграції населення за кордон.	Державні бюджетні кошти, міжнародні кредитні лінії та інвестиції приватного сектору. Залучення фінансування через міжнародні гранти та допомогу від міжнародних організацій.
Виробнича безпека	Програми підтримки релокації бізнесу з території де ведуться військові дії на безпечні території. Надання фінансових пільг, податкових звільнень та субсидій промисловим підприємствам. Програми розвитку ключових галузей економіки.	Стимулювання промислового виробництва за рахунок бюджету. Залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Публічно-приватні партнерства (PPP):
Фінансова безпека	Контроль над громадськими фінансами для запобігання зростанню дефіциту державного бюджету. Стратегія зменшення державного боргу та оптимізації витрат на його обслуговування.	Оптимізація податкових надходжень. Залучення інвестицій через облігації та кредитні лінії. Перегляд витратного бюджету для ефективного використання ресурсів.
Зовнішньоекономічна безпека	Заходів щодо відновлення виробничих об'єктів, які мають експортний потенціал. Розробка стратегії для покращення торговельного балансу.	Інвестиції зарубіжних компаній, міжнародні кредитні лінії та підтримка міжнародних фондів для економічного відновлення.
Інвестиційно-інноваційна безпека	Стимулювання інвестиційних процесів у промисловості та сприяння їхньому розвитку.	Державні кошти, кредитні лінії вітчизняних та зарубіжних банків, інвестиційні програми міжнародних фінансових організацій.
Соціальна безпека	Розробка заходів для збереження рівня добробуту та якості життя населення, особливо в районах, постраждалих від воєнних дій.	Кошти з державного бюджету, міжнародні гранти та допомога від міжнародних організацій.
Продовольча безпека	Відновлення інфраструктури повного циклу переробки сільськогосподарської продукції Запровадження підтримки сільгосп виробників	Державні субсидії, кредитні лінії спеціалізованих банків та міжнародні програми розвитку сільського господарства.

Джерело: складено автором.

Пошук джерел фінансування в Україні для фінансування заходів з підвищення економічної безпеки в умовах воєнної агресії Росії проти України стикається з декількома труднощами:

1. Економічна нестабільність – військова агресія створює значні економічні виклики, що зменшують довіру інвесторів і ускладнюють залучення інвестицій.

2. Обмежені фінансові ресурси – потреба у фінансуванні оборони залишає обмежені кошти для заходів з підвищення економічної безпеки.

3. Недостатня привабливість для інвесторів – воєнна ситуація відлякує інвесторів через ризики та невизначеність, що ускладнює залучення іноземних інвестицій та кредитів.

4. Корупція та непередбачуваність – проблеми з корупцією та непередбачуваність політичної ситуації створюють додаткові ризики для інвесторів, що ускладнює реалізацію інвестиційних проектів.

5. Потреба у пріоритизації – в умовах воєнної агресії доводиться збалансувати фінансування оборони та заходів з підвищення економічної безпеки, що робить пріоритетизацію ресурсів складною задачею.

6. Негативний вплив на економіку – військова агресія призводить до зростання інфляції, погіршення інвестиційного клімату та збільшення ризиків для бізнесу, що ускладнює залучення фінансування для заходів з підвищення економічної безпеки.

ВИСНОВКИ

Проведено дослідження дозволяє прийти до наступних висновків та пропозицій:

1. Відокремлення поняття «економічна безпека» в окрему категорію відбулося відносно недавно. Дослідники цього питання дотримуються думки, що під економічною безпекою можна розуміти наступне:

- забезпеченість власними фінансовими та іншими ресурсами для необхідного рівня економічного розвитку;
- створення умов сприятливих для розвитку економіки;
- підвищення рівня конкурентоздатності країни;
- захищеність важливих економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз особистості, суспільства та держави.

2. Ці думки знайшли відображення в визначені цього поняття в нормативному документі виданому Міністерством економіки «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». Згідно цього документу - економічна безпека – це становище національної економіки, яке дає можливість забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі та зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз.

3. Вивчення сутності економічної безпеки показало, що економічна безпека це система, яка містить багато складових. Основними складовими економічної безпеки на наш погляд є: макроекономічна, енергетична, соціальна, фінансова безпеки, кожна з котрих у свою чергу складається з додаткових складових.

4. Складові економічної безпеки пов'язані прямими та зворотними зв'язками. Ці взаємодії формують мережу взаємозв'язків, де зміна в одній складовій економічної безпеки може викликати ланцюжкову реакцію змін в інших складових елементах.

5. За результатом розгляду різних підходів до класифікації загроз представлений авторський погляд на узагальнену класифікацію загроз економічній безпеці у вигляді матриці з декількома кваліфікаційними ознаками. Це підхід дозволяє:

- узагальнити актуальні загрози економічній безпеці;
- структурувати актуальні загрози за складовими економічній безпеці;
- визначити джерело виникнення загроз економічній безпеці усередині або зовні економічної системи;
- визначити ступень впливу загрози на економічну безпеку;
- визначити ймовірність прояву загрози.

6. Основним суб'єктом управління економічною безпекою є держава. Функція управління економічною безпекою розподілена між державними органами законодавчої, виконавчої та судової влади. В управлінні економічною безпекою на різних рівнях приймають участь наступні державні органи: Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України, Національний банк України, Кабінет Міністрів України, міністерства та відомства, Органи місцевої державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронні органи (Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України) та фіскальні (Державна податкова служба України, Митні органи України, Державний комітет фінансового моніторингу України). Окремо слід виділити

7. Були узагальнені найбільш значущі загрози економічній безпеці України, які структуровані в таблиці-матрицю, яка розділена на складові економічній безпеці. У кожному розділі наведені конкретні загрози, які оцінені за трьома параметрами: ймовірність виникнення, розмір впливу і загальний ризик. Ймовірність та вплив оцінюються за шкалою від 1 до 5, а ризик визначається як добуток ймовірності на вплив. Це дозволяє виявити найбільш значущі загрози для економічній безпеці в умовах воєнного стану:

- різкий економічний спад унаслідок згорання ділової активності в

умовах війни;

- зменшення трудового потенціалу внаслідок еміграції населення за кордон;
- підвищення індексу споживчих цін (інфляції);
- високий рівень дефіциту державного бюджету;
- значна втрата експортного потенціалу України;
- скорочення капітальних інвестицій.

8. Розроблено рекомендації щодо регулювання та нейтралізації найбільш значущих загроз економічній безпеці України з урахуванням військової агресії Росії проти України.

- програми підтримки релокації бізнесу з території де ведуться військові дії на безпечні території.
- програми підтримки бізнесу в районах, що постраждали від воєнних дій.
- програми стимулювання зайнятості для зменшення міграції населення за кордон.
- надання фінансових пільг, податкових звільнень та субсидій промисловим підприємствам.
- стратегія зменшення державного боргу та оптимізації витрат на його обслуговування.
- розробка заходів щодо відновлення виробничих об'єктів, які мають експортний потенціал.
- розробка стратегії для покращення торговельного балансу.
- стимулювання інвестиційних процесів у промисловості..

Загальною метою розроблених рекомендацій є підвищення ефективності управління економічною безпекою та забезпечення сталого розвитку країни в умовах воєнного конфлікту. Проте умови воєнного конфлікту ускладнюють пошук джерел фінансування, оскільки пріоритетом стає фінансування армії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. М. Механізм державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні: моно-графія. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 323 с.
2. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану експертно-аналітична. - Доповідь національного інституту стратегічних досліджень (НІСД).
3. Бесчастний А. В. Економічна безпека України у контексті світової економічної кризи // Економіка і держава. — 2009. — № 15. — С. 67-69.
4. Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. Київ : Знання України, 2011. 299 с.
5. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання. Київ : ДННУ «Акад. фін. Управління», 2011. 474 с.
6. Воєнна доктрина України (Стратегія воєнної безпеки України): проект. URL: https://www.mil.gov.ua/content/public_discussion/proj_vdu.pdf (дата звернення: 28.03.2023).
7. Гбур З. В. Державне управління економічною безпекою України: теорія та практика : монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2018. 408 с.
8. Економічна безпека держави: навчально-методичний посібник / Живко З.Б., Черевко О.В., Копитко М.І., Зачосова Н.В., Живко М.О., Серєда В.В., Занора В.О., Бієвець А.В.; за ред. Живко З.Б. Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 240 с.
9. Єфремова К. В. Детермінанти впливу на економічний суверенітет у воєнний та повоєнний час. Право та інновації. 2022. № 4 (40). С. 7-12. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-4\(40\)-1](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-4(40)-1)

10. Захаров О. І. Глобалізація та її вплив на економічну безпеку. Вчені записки університету «КРОК», 2016. № 43. С. 80- 88.
11. Літвін Н.М., Січиокно Г.Б. Класифікація актуальних загроз економічній безпеці держави в контексті кризових тенденцій національної економіки Вчені записки Університету «КРОК» №1 (53), 2019. С.171-179
12. Макаруч І. М. Оцінка сучасного стану та актуальні загрози економічній безпеці в Україні. Економічний аналіз. 2015. Т. 21. №. 1. С. 83-89.
13. Мартиненко В. В. Загрози економічній безпеці України в контексті викликів глобалізації. Економічний часопис -XXI. 2011. № 7-8. С. 40-43.
14. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua/>.
15. Мігус І. П., Черевко О. В. Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро та мікро вимір : кол. монографія. Черкаси, 2014. 442.
16. Муртіян В. І. Економічна безпека України : монографія. Київ : КВІЦ, 1999. 462 с.
17. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави: підручник для осіб, що навчаються за фахом «Службовець, державного управління». - К. : ІДУС при Кабміні України. - 1994. - 240 с.
18. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / М. М. Пендюра. — К. : [б. в.], 2005. — 212 с.
19. Петрушевська В. В. Економічна безпека держави: зміст і класифікація загроз. Ефективність державного управління. 2012. Вип. 32. С. 441-448.
20. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20/conv>

21. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws>.
22. Рокоча В. В. Трансформація системи національної економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки. Економічна безпека, 2014. № 10.
23. Ставицький, О. В. Формування моделі економічної безпеки / Ставицький О. В. // Міжнародна економіка: інтеграція науки та практики : збірник наукових праць / КПІ ім. Ігоря Сікорського, кафедра міжнародної економіки. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. – Вип. 7. – С. 71-77.
24. Стратегія національної безпеки України : Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
25. Стратегія економічної безпеки до 2025 року : Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text>
26. Сухоруков А. І. Синергетичний механізм формування системи економічної безпеки держави. Економічний часопис - XXI. Економічна безпека. 2014. № 1-2 (1). С. 19-22.
27. Тимошенко О. В., Олешко А. А. Державна політика економічної безпеки України в умовах глобальної нестабільності. Економіка та держава. 2018. № 9. С. 30–33. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.9.30
28. Третяк В. В., Гордієнко Т. М., Економічна безпека: сутність та умови формування. Економіка та держава, 2010, № 1. С.6-8
29. Шлемко В.Т. Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. - К. : НІСД, 1997. - 144 с.
30. Яковюк І. В., Білоусов Є. М. Національна безпека України в умовах нових викликів європейській та євроатлантичній солідарності : монографія. Харків : «ФО-П Рубан В.В.», 2022. 148 с.
31. Яковюк І. В., Єфремова К. В., Новіков Є. А. Економічна безпека і

роль колективного Заходу у поствоєнному відновленні України. Право та інновації. 2022. № 2 (38). С. 19-26. DOI 10.37772/2518-1718-2022-2(38)-2

32. Яковюк І. В., Туренко А. Ю. Економічна безпека України як передумова забезпечення її суверенітету. Проблеми законності. 2021. № 154. С. 8-36. doi: 10.21564/2414-990X.154.238747

33. Яковюк І. В., Цвеліх М. П. Енергетична безпека Європейського Союзу в умовах російської агресії проти України. Проблеми законності. 2023. Вип. 160. С. 170191. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.160.274518>

34. 10. Хартії Україна–США про стратегічне партнерство від 19 грудня 2008 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_140

35. Яремко І. І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави. URL : <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf>.

36. Goodwin C. D. National Security in classical political economy. Economics and National Security. A history of their interaction. Annual Supplement to Vol. 23. History of political economy. Durham: Duke University press 1991, p. 23-35.

37. Reznik O., Kovalchuk A., Getmanets O., Nastyuk V., Andriichenko N. Financial security of the state. Journal of Security and Sustainability Issues. 2020. Vol. 9. No. 3. P. 843-852.

38. Shmatkov, D., Cabrera Zagalaz, A. (2022). Notice-and-Takedown Procedures in Ukraine, Spain, China and the US. Law and innovative society. 1 (18), 22-33. [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2022-1\(18\)-2](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2022-1(18)-2)